

Nogle principielle betragtninger om restaurering

Af Johannes Exner

Man kan stille det spørgsmål om ikke restaurering og for den sags skyld også renovering og byfornyelse – alvorligt indebærer risikoen for at monumentet eller bygningen mister sin logik, historiske kontinuitet, sit livsdramatiske indhold, sin identitet, sin sjæl. Huset dræbes, eller udtrykt med den kendte frase: »Operationen lykkedes, men patienten døde«.

Naturligvis bør en restaureringsarkitekt have kendskab til: arkitekturhistorie, kunsthistorie, opmåling, bygningsarkæologi, kilde-søgning, dokumentation, historisk byggeteknik, diagnostisering, materiallære, arkitektur, funktion, foruden de normale arkitekt-discipliner i forbindelse med almindeligt byggeri.

Det er måske store krav og mange fag, men de kan læres, og de er nødvendige.

Hvad nytter det imidlertid, hvis vi efter gennemførelsen af en *korrekt restaurering* med anvendelse af ovennævnte fagviden ender med et hus, der er blevet en sjælløs genstand eller står med et flyttet frilandsmuseumshus løsrevet fra sit naturlige miljø. Vi har anstrengt os, benyttet den bedste ekspertise, i kamp med spørgsmål som oprindeligt/nyt, korrekt/ukorrekt, smukt/grimt. Men har måske glemt dødt/levende, sigende/tavst, svagt/kraftfuldt. Er dette ikke det største og alvorligste problem?

Måske er det derfor, jeg holder særlig meget af de små middelalderlige landsbykirker, som endnu ikke er ødelagt ved misforståede restaureringer som visse andre store monumenter.

Måske var det derfor, jeg blev deprimeret, da jeg stod i en gammel gade i Bruxelles, hvor de fleste huse var blevet *korrekt* restaureret, men alle – og gaden med – var død.

Måske er det derfor, jeg gyser ved tanken om den dag, hvor Rom er plastikmalet eller alle husene fremtræder nysseligt vedligeholdt. Tanken er grotesk og forhåbentlig urealistisk, men noget tyder på at man så småt er igang, ikke bare med almindelige huse men også visse paladser og monumenter.

Med vore egne byer synes det ikke at gå bedre, når man betragter tidens mode: renovering og byfornyelse. I København erstatter det ene renoverede kulissegagte hus efter det andet et charmerende og poetisk slidt ydre, som rejstes efter branden 1795. Og nye »gamle« jammerligt proportionerede, teglklædte betonhuse indpasses i ældre kvarterer. Hvorfor kan vi ikke bare successivt pleje husene eller bydelene på samme kultiverede måde som de middelalderlige kirker?

Kirkebygningerne er blevet brugt og regelmæssigt plejet gennem århundreder, naturligvis af de dygtigste håndværkere, kunstnere, bygherrer og arkitekter. Hver person har ydet det bedste inden for sit felt af bygningskulturen, og i et personligt engagement. Besøger vi disse kirker, oplever vi, hvorledes de i stort og småt, i arkitektur, billedkunst, inventar, materialer, maling, brug og slid beretter om menneskers liv i fred, drama, krig, handling, inspiration, tro. Kirkerne fortæller os en fascinerende, sammenhængende, levende historie fra middelalderen og til i dag. Kontinuiteten er tilstede. Her kan vi forbinde os bagud med vor historie, og her føler vi forpligtelse til på seriøs vis at forbinde vor egen tid med fremtiden.

Det ville være en national kulturkatastrofe, hvis disse bygningers *fortællemligheder* blev pacificeret, blev sat ud af funktion eller afbrudt ved forkerte restaureringer. Det samme gælder også vore byhuse og bymiljøer.

For en såkaldt restaureringsarkitekt – og for alle andre – er det vigtigt at kende det historiske bygningsprog. Kender vi det, begriber vi bygningens sande væsen og identitet – som ikke kun er arkitektur og stil. Endvidere vil vi som restaureringsarkitekter gennem bygningens egen fortælleverdi finde netop *det* idémæssige grundlag, hvorpå netop *den* bygning skal plejes. Vi behøver ikke komme med det udefra, eller gøre som vi gjorde ved sidste restaurering. Restaureringsløsningerne kan ikke standardiseres.

Som mennesker har også hver bygning sit væsen. Selv om de i princippet er éns opbygget, er det vigtigt, at vi som arkitekter lytter os frem til dette væsen. Huse kan ikke protestere, græde, reagere som planter eller skrigende dyr, når de behandles. Men et historisk brugt, og historisk slidt hus kan forekomme menneskeligt. Mennesker skabte det af tømmerstabler og stenbunker. Derefter blev det brugt af slægt efter slægt, som har vedligeholdt det, bygget om, føjet til etc.

Historie er forløb. Til et historisk hus hører ikke blot at huset blev opført for længe siden og i en bestemt stil, men også det efterfølgende forløb hører til, og at dette forløb kan ses på huset. Huset har en *fortælleverdi*, som må bevares. Husets *historiske slid* er en del af fortællesproget og må ikke totalt udslettes. Husets logik må ikke ødelægges, så man ikke fatter livsforløbet. Med historisk slid mener jeg ikke forfald, men patina og visse værdifulde spor og ar som er tilkommet gennem historien.

Det bedste ville derfor være, at vi til enhver tid på kultiveret vis holder vore bygninger vedlige, bruger dem, om nødvendigt ændrer dem. Så vil historieødelæggende restaureringer kunne undgås.

Restaurering er kun én af flere former for bygningspleje. Der findes både mildere og skrapere kure. Måske skal flere anvendes forskellige steder på samme hus.

Englænderen, professor Bernard M. Feilden, har opstillet og defineret begrebet conservation i følgende række: prevention, preservation, consolidation, restoration, rehabilitation, reproduction og reconstruction (»Conservation of Historical Buildings« af Bernard M. Feilden, 1982).

På dansk ville det måske udtrykkes og opstilles lidt anderledes, men princippet forekommer under alle omstændigheder rigtigt. Begrebet restaurering får ved sin sammenstilling med de øvrige begreber et klarere indhold. Ordet bliver ofte opfattet som noget enestående specielt, uden at man gør sig klart, hvad det indeholder. Det omgærdes med en atmosfære af højtidelig, omstændelig og kostbar ekspertise, som forfaldne historiske bygninger og miljøer underkastes, hvorefter de, som Fugl Phønix, genopstår til glæde og beundring hos eksperterne, ejerne, fredningsfolk, arkitekter, kunsthistorikere og måske almindelige mennesker.

Samtidig bliver begrebet devalueret, når lidt for fikse og politisk belastede bygge-, renoverings- og saneringsfolk, under dække af selvdudnævnte titler som eksperter, udfører fuprestaureringer, som inden længe vil afsløre sig selv.

At restaurere en 80-år gammel livserfaren viis kvinde og genskabe hendes 18-årige ydre fremtoning forekommer grotesk. Det er jo heller ikke muligt. Hvorfor opstår den samme følelse ikke i os, når det drejer sig om historisk slidte huse og miljøer? Hvorfor bevarer vi ikke meget mere af det historiske forløb og sikrer bygningens fortælleverdi?

Gennem nogle år har jeg benyttet ordet *bygningsspleje* som dækkende skalaen, fra almindelig vedligeholdelse, gennem komplicerede restaureringer og rehabiliteringer til adderinger, reproduktioner og rekonstruktioner, idet jeg ikke fandt ordet *restaurering* tilfredsstillende eller præcist dækkende, ligesom det i disse historieinteresserede tider også synes at vildlede mange.

Restaureringsarkitektens opgave må være, ud fra et historisk, arkitektonisk, kunstnerisk og samfundsmæssigt syn og med kendskab til de nødvendige faglige discipliner, at lede og gennemføre, til mindste detalje, den bygningskirurgiske operation og kunstneriske behandling, som er nødvendig, for at bygningen kontinuert kan leve videre under bevaring af sine arkitektoniske værdier, sin historieskabte identitet og sin fortælleverdi – en eksistens som tillige betinges af fortsat funktionsduelighed og kultiveret anvendelse. – I sidste instans kunne det måske indebære, at ordet restaurering forsvandt ud af terminologien.

JE